

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH I RESTAURATORSKICH

**Detal architektoniczny elewacji kościoła pw. Matki Boskiej
Częstochowskiej, dawnego zespołu kaplicy mauzoleum rodu von
Donnersmarck**

ART M. STUDIO

pracownia konserwacji dzieł sztuki

Malwina Żołyńskiak
ul. Paulińska 30/5
31-065 Kraków

Autor opracowania: mgr Malwina Żołyńskiak, nr dyplomu 8925

Kraków 2024 r.

Dzieło konserwatorskie i dokumentacja
chronione prawem autorskim

Spis treści

Karta tytułowa	3
A. Identyfikacja obiektu.....	3
B. Dane dotyczące opracowania	3
Przedmiot opracowania	4
Historia obiektu.....	4
Opis obiektu.....	5
Stan zachowania.....	6
Cel oraz założenia prac przy obiekcie	8
Program prac konserwatorskich	8
Uprawnienia	12
Fotografie.....	13

KARTA TYTUŁOWA

A. IDENTYFIKACJA OBIEKTU

1. RODZAJ ZABYTKU: detal architektoniczny elewacji
2. LOKALIZACJA: Świerklaniec, obiekt usytuowany w północno-zachodniej części dawnego założenia pałacowo-parkowego
3. ADRES: ul. Parkowa 30, 42-622 Świerklaniec
4. CZAS POWSTANIA: ok. 1896-1905 r.
5. TECHNIKA WYKONANIA: Ściany z cegły o wątku polskim, dekoracyjny detal kamienny, elementy drewniane, granitowy cokół
6. WPIS DO REJESTRU ZABYTKÓW: A/1317/83 z dn. 03.10.1983 r.
7. POPRZEDNIE KONSERWACJE: lata 80-te XX w.

B. DANE DOTYCZĄCE OPRACOWANIA

1. ZAMAWIAJĄCY: Parafia Rzymskokatolicka Chrystusa Króla w Świerkłańcu, ul. Kościelna 33, 42-622 Świerklaniec
2. WYKONAWCA PROGRAMU: ART M. STUDIO pracownia konserwacji dzieł sztuki,
ul. Paulińska 30/5, 31-065 Kraków, malwina@artmstudio.pl, 501 144 597
3. AUTOR PROGRAMU: dyplomowany konserwator, mgr Malwina Żołyniak

PRZEDMIOT OPRACOWANIA

Przedmiotem niniejszego opracowania jest renowacja elewacji filialnego kościoła parafii rzymskokatolickiej Chrystusa Króla w Świerkłańcu, kościoła pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespołu kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck. Obiekt stanowi reprezentatywny dla terenów Górnego Śląska przykład budownictwa sakralnego końca XIX w.

Opracowanie powstało na zlecenie inwestora, parafii rzymskokatolickiej Chrystusa Króla, w związku z potrzebą przeprowadzenia prac renowacyjnych. Opracowanie zawiera program prac konserwatorskich. Wytyczono priorytety konserwatorskie uwzględniające oryginalny, zabytkowy charakter obiektu. Program opracowano na podstawie rozpoznania w terenie oraz dokumentacji fotograficznej.

HISTORIA OBIEKTU

Kościół Dobrego Pasterza – zabytkowy kościół parkowy znajdujący się na terenie zespołu pałacowo-parkowego rodu Henckel von Donnersmarck, obecnie kościół filialny parafii rzymskokatolickiej Chrystusa Króla w Świerkłańcu. Kościół wybudowany został w latach 1896–1897 według projektu niemieckiego architekta Juliusa Carla Raschdorffa. Pełnił funkcję kościoła pałacowego, był również dostępny dla mieszkańców wsi wyznania ewangelickiego. W tym celu zlokalizowany został w oddaleniu od pałacu, blisko drogi, tak aby uczestnicy nabożeństw nie naruszali prywatności właściciela zamku. Inspiracją do projektu kościoła była niewielka świątynia wybudowana przy pałacu Monbijou w Berlinie dla cesarzowej Wiktorii.

Kościół funkcjonował do 1945 roku. Po 1945 wraz z mauzoleum został splądrowany. W 1957 roku przejęła go miejscowa parafia rzymskokatolicka, stan taki trwał do 1959, kiedy to zakazano odprawiania w nim nabożeństw. Obiekt stał nieużytkowany do 1981. Wówczas ponownie otrzymała go świerkłaniecka rzymskokatolicka parafia. W kościele przeprowadzono prace remontowe. W dniu 28 sierpnia 1983 roku poświęcił go ks. bp. Herbert Bednorz, nadając mu imię Dobrego Pasterza. Kościół posiada też drugie wezwanie - Matki Boskiej Częstochowskiej.

OPIS OBIEKTU

Kościół położony jest w północno-zachodniej części założenia pałacowo-parkowego w Świerklańcu, w niewielkiej odległości od ulicy Parkowej. Bryła obiektu jest rozczłonkowana o zróżnicowanych wysokościach, składa się na nią neogotycka świątynia w typie salowym wzniesiona na rzucie prostokąta, z zakrystią położoną od północy oraz kruchtą której towarzyszy podcień o dekoracyjnych belkach od południa. Druga krukta o częściowo ażurowej konstrukcji zlokalizowana jest od zachodu. Na północ od świątyni znajduje się mauzoleum wzniesione na planie krzyża greckiego, połączone z kościołem przy pomocy krużganka o narysie w kształcie litery „L” i ostrołukowych arkadach wypełnionych maswerkami. Kościół jest wzniesiony z cegły o wątku polskim, charakteryzuje się dekoracyjnym kamiennym detalem, a cały obiekt jest oskarpowany. Obiekt nakryty jest dachem siodłowym z sygnaturką, a jego wnętrze przykryte otwartą więźbą dachową na kroksztynach. Mauzoleum również przykryte jest dachem siodłowym z wyjątkiem środkowej części, z figurą anioła z dachem ostrołukowym i gwiaździstym sklepieniem. Reszta wnętrza posiada sklepienie krzyżowo-żebrowe. W obrębie kaplicy występują ozdobne ostrołukowe, wielopolowe okna o podziałach maswerkowych. Elewacje frontowa oraz tylna są jednoosiowe, boczna jest trzyosiowa. Osie wyznaczone są przy pomocy pseudo szkarp. W obrębie wschodniej elewacji mauzoleum ujęta jest rozeta, w pozostałych elewacjach rozety wpisane są wewnątrz ostrołukowych okien. Wejście do obiektu w postaci ostrołukowego portalu zlokalizowane jest w obrębie elewacji zachodniej. Część środkową stanowi krużganek z ostrołukowymi arkadami, oraz wejściem od wschodniej strony w postaci ostrołukowego, profilowanego portalu kamiennego, ujętego przy pomocy skośnych skarp nad którymi znajdują się ozdobne rzygacze. Brak oryginalnego wyposażenia, obecne neogotyckie zostało przeniesione z innych kościołów.

Niewielkie salowe wnętrze nakryte jest otwartą więźbą dachową wspartą na kroksztynach. W ścianie północnej znajduje się drewniana empora - chór muzyczny. Duże okna maswerkowe wypełniają współczesne witraże z 1998 roku, zaprojektowane przez Wernera Lubosa, wykonane przez zakład witrażowy Anny i Ireneusza Zarzyckich, z wkomponowanymi cytataми z modlitwy „Ojcze nasz” w różnych językach.

STAN ZACHOWANIA

Cegła:

Stan zachowania jest dobry do bardzo dobrego, powierzchnia jest zabrudzona. Cegły mają gładką, równą powierzchnię bez większych odprysków, pęknięć czy ubytków. Są twarde i wytrzymałe, bez oznak kruchości czy łamliwości. Większe ubytki występują tylko w trzech miejscach. Zaprawa w spoinach jest w dobrym stanie, bez widocznych ubytków, pęknięć czy erozji miejscowej. W 2018 roku została przeprowadzona próba czyszczenia elewacji przy okazji usuwania graffiti. Cegła wraz ze spoiną zachowane są w bardzo dobrym stanie, efekt załączony na zdjęciu poniżej:

Piaskowiec:

Powierzchnia piaskowca pokryta jest nawarstwieniami czarnego, tłustego brudu i kurzu, pochodzącymi z zanieczyszczeń atmosferycznych, takich jak dym, spaliny samochodowe i pyły przemysłowe. Miejscami widoczne są ogniska aktywnej flory, związane z działaniem wilgoci, zamakaniem. Powierzchnia pokryta jest mchem oraz glonami. Spływająca po elewacji woda wnika w powierzchnię, powodując zasolenie oraz miejscowe uszkodzenie przypowierzchniowych warstw kamienia, w wyniku

czego powstaje łuszcząca, odspojona cieniutka warstwa zewnętrznej struktury kamienia. Opisane uszkodzenie zauważyć można miejscowo. Większe ubytki detalu rzeźbiarskiego stwierdza się w sześciu miejscach.

Granit:

Powierzchnia kamienia jest mocno zabrudzona, ale nie stwierdza się mechanicznych ubytków materiału. W 2018 roku przeprowadzona została próba czyszczenia, efekt widoczny na załączonym zdjęciu:

Elementy drewniane:

Powierzchnia elementów drewnianych jest mocno zabrudzona.

CEL ORAZ ZAŁOŻENIA PRAC PRZY OBIEKCIE

Zabytek architektury powstały w minionych stuleciach to świadectwo przeszłości oraz zapis historycznych informacji. Dlatego wykonując jakiegokolwiek prace naprawcze w obrębie obiektu należy zachować wielką ostrożność, respektując wszystkie ślady okresów historycznych w zastanej substancji.

Głównym założeniem planowanych prac jest wykonanie kompleksowej konserwacji i restauracji mającej na celu zatrzymanie postępujących procesów degradacji substancji zabytkowej oraz przywrócenie obiektowi charakteru możliwie zbliżonego do wyglądu z czasu jego powstania.

Podczas prac należy zastosować wysokiej jakości materiały konserwatorskie oraz budowlano-konserwatorskie.

PROGRAM PRAC KONSERWATORSKICH

CEGLA

Opracowano w technologii Remmers.

1. Oczyszczenie powierzchni wątku ceglanego z nawarstwień zanieczyszczeń (ciemnej patyny) i przywrócenie tym samym paro przepuszczalności cegle. Zalecane czyszczenie środkami chemicznymi przystosowanymi ściśle do tego celu. Proponowany środek, to preparat Fassadenreiniger-Paste produkcji firmy Remmers lub kwas HF
2. Czyszczenie powierzchni cegły – alternatywnie do punktu pierwszego metodą mechaniczną ciśnieniowo ścierną przy użyciu agregatu Ce Pe z odpowiednio doświadczalnie na obiekcie dobranym ścierniwem i ciśnieniem. Przy takim zabiegu należy zachować najwyższy stopień ostrożności, żeby nie dopuścić do nadmiernego usunięcia warstw wierzchnich.

3. Usunięcie oraz mikroflory tworzącej wykwyty na powierzchni wątku, oraz stworzenie bariery ochronnej przez nasączenie powierzchni skażonych, środkiem glonobójczym¹. Proponowany środek to, Remmers BFA, produkcji firmy Remmers.
4. W razie stwierdzenia takiej potrzeby usunięcie metodą wykucia wtórnych niewłaściwie wykonanych uzupełnień oraz wadliwego, wykruszającego się fugowania.
5. Usunięcie fragmentów zewnętrznych warstw, lub większych fragmentów cegieł ulegających pudrowaniu i przygotowanie gniazd pod uzupełnienie ich metodą taszlowania odpowiednio dobranym materiałem (proponowane cegły odzyskowe).
6. Wzmocnienie strukturalne osłabionych partii cegieł impregnatem krzemooorganicznym o właściwościach wiążących. Proponowany preparat to KSE 300 firmy Remmers.
7. Uzupełnienie drobnych ubytków cegieł barwioną, gotową zaprawą mineralną. Proponowana zaprawa SteinFestiger produkcji firmy Remmers, o odpowiednio dobranej kolorystyce.
8. Wykonanie uzupełnień w spoinowaniu z zastosowaniem zaprawy zbliżonej składem do istniejącej w obiekcie, z odpowiednim kształtem profilu spoiny identycznym z pierwotnym. Można użyć gotowej zaprawy tynkarskiej np. firmy Remmers.
9. Przeprowadzenie hydrofobizacji części muru przez nasączenie powierzchni środkiem hydrofobowym. Proponowany preparat to SNL firmy Remmers.

PIASKOWIEC

1. Mechaniczne odczyszczenie powierzchni z luźno zalegających zanieczyszczeń (miękkie szczotki i pędzle).
2. Dezynfekcja porażonych mikrobiologicznie miejsc kamienia odpowiednio dobranym środkiem biobójczym np.: Lichenicyde, bądź Prewentol RI 80 firmy Bresciani, bądź Adolit M produkowany przez firmę Remmers, lub preparatami równoważnymi. Naniesienie odpowiednio rozcieńczonego preparatu należy wykonać w postaci natrysku niskociśnieniowego przy zastosowaniu spryskiwacza. Naniesiony oprysk powinien zalegać powierzchnię kamienia przynajmniej przez okres jednej doby.
3. Czyszczenie laserowe zmiennopunkcyjne .

4. W partiach wykazujących dezintegrację strukturalną należy przeprowadzić lokalne wzmocnienie budulca poprzez nasycenie hydrofilowym preparatem krzemoorganicznym na bazie estrów kwasu krzemowego.
5. W razie takiej potrzeby usunięcie wtórnych wypełnień z obiektu przy zastosowaniu bezpiecznych i kontrolowanych metod mechanicznych.
6. Przeprowadzenie prób na oczyszczanie powierzchni piaskowca z nawarstwień i zabrudzeń zespolonych z podłożem: metody chemiczne (min. niskoprocentowe, wodne roztwory kwasu fluorowodorowego, gotowe, fabryczne preparaty zawierające HF, preparaty powierzchniowoczynne używane do czyszczenia materiałów i substancji mineralnych); metody fizyczne (agregat termociśnieniowy – parownica), metoda hydrodynamiczna (myjka wysokociśnieniowa); w przypadku trudno usuwalnych ciemnych nawarstwień dozwolone jest kontrolowane zastosowanie metod mechanicznych (delikatne materiały ściernie o frakcjach dobranych optymalnie do wymagań).
7. Usunięcie twardych nawarstwień przy wykorzystaniu najbardziej efektywnych i bezpiecznych metod wyłonionych na podstawie przeprowadzonych wstępnych zabiegów próbnych.
8. Wykonanie zabiegu odsalania obiektu w oparciu o metodę migracji soli rozpuszczalnych w wodzie do rozszerzonego środowiska (woda destylowana, wata celulozowa). Kompres odsalający materiał porowaty należy pozostawić do całkowitego wyschnięcia.
9. W razie konieczności, należy przeprowadzić miejscowe wzmocnienie osłabionych fragmentów oraz pęknięć strukturalnych piaskowca metodą nasycenia hydrofilowym preparatem, np.: KSE 300 firmy Remmers. Moc środka należy dostosować do lokalnych potrzeb zdeintegrowanego kamienia.
10. Zabezpieczenie powierzchni obiektu przed działaniem wody opadowej oraz wilgoci kondensacyjnej poprzez zastosowanie krzemoorganicznego preparatu hydrofobowego, np. Funcosil SNL firmy Remmers. Zabieg impregnacji należy przeprowadzić na suchym i oczyszczonym kamieniu.
11. Uzupełnienie ubytków większych z zastosowaniem fleków z piaskowca oraz mniejszych gotową zaprawą barwioną w masie do uzupełniania kamienia firmy Remmers.
12. Za wyłączenie komisyjnie zgodą z udziałem przedstawiciela WUOZ, dopuszczalne jest scalenie barwne mocno odbiegających kolorystycznie, trudnych do

doczyszczania fragmentów piaskowca techniką laserunkową w oparciu o metodą lokalnie nanoszonego retuszu zachowawczego przy zastosowaniu nisko kryjących (laserunkowych) farb krzemianowych o odpowiedniej paroprzepuszczalności i kolorze np. farb Historic Lasur firmy Remmers. Kamień naturalnie posiada przebarwienia, rozplamienia, których nie należy retuszować.

COKÓŁ GRANITOWY

Oczyszczenie środkiem zawierający kwas fluorowodorowy a następnie impregnacja.

ELEMENTY DREWNIANE

1. Usunięcie zabrudzeń.
2. Wypolerowanie powierzchni.
3. Impregnacja wzmacniająca drewna w przypadku, gdy zostanie stwierdzona wyraźna degradacja struktury drewna. Zaleca się preparat Paraloid B72 w Toluenu (15% roztwór).
4. Ubytki oraz pęknięcia po oczyszczeniu uzupełnić kitem do drewna do stosowania na zewnątrz np. Induline 2K – Spachtel formy Remmers.
5. Wykończenie powierzchni lakierobejcą do stosowania na zewnątrz np. firmy Remmers (lub równoważny). Tworzy mocną nieżółknącą powierzchnię. Kolor należy dobrać in situ zgodnie z oryginałem.

UPRAWNIENIA

Akademia Sztuk Pięknych
im. Jana Matejki w Krakowie
1818

Dyplom

Wydany w Rzeczypospolitej Polskiej

Dyplom
ukończenia jednolitych
studiów magisterskich
(odpis)

Malwina Żołyniak
(podpis posiadacza dyplomu)

Nr dyplomu 8925

Akademia Sztuk Pięknych
im. Jana Matejki w Krakowie
1818

Wydział Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki

Malwina Żołyniak

urodzona 15 lutego 1982 roku w Częstochowie
ukończyła stacjonarne studia jednolite magisterskie
w obszarze kształcenia sztuka o profilu ogólnoakademickim
na kierunku konserwacja i restauracja dzieł sztuki
w specjalności konserwacja i restauracja malarstwa
z wynikiem bardzo dobrym
i otrzymała w dniu 25 września 2015 roku
rytuł zawodowy:

magister sztuki

Dziekan Wydziału Konserwacji i Restauracji Dzieł Sztuki
[Signature]
Dziekan (pieczęć imienna i podpis)
REKTOR
[Signature]
Rektor (pieczęć imienna i podpis)

Kraków, dnia 20 października 2015 roku

FOTOGRAFIE

Fot. 1. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r.

Fot. 2. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczne zabrudzenie detalu rzeźbiarskiego z piaskowca. Stan przed konserwacją.

Fot. 3. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczne zabrudzenie detalu rzeźbiarskiego z piaskowca oraz wątek ceglany. Stan przed konserwacją.

Fot. 4. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczne zabrudzenie detalu rzeźbiarskiego z piaskowca. Stan przed konserwacją.

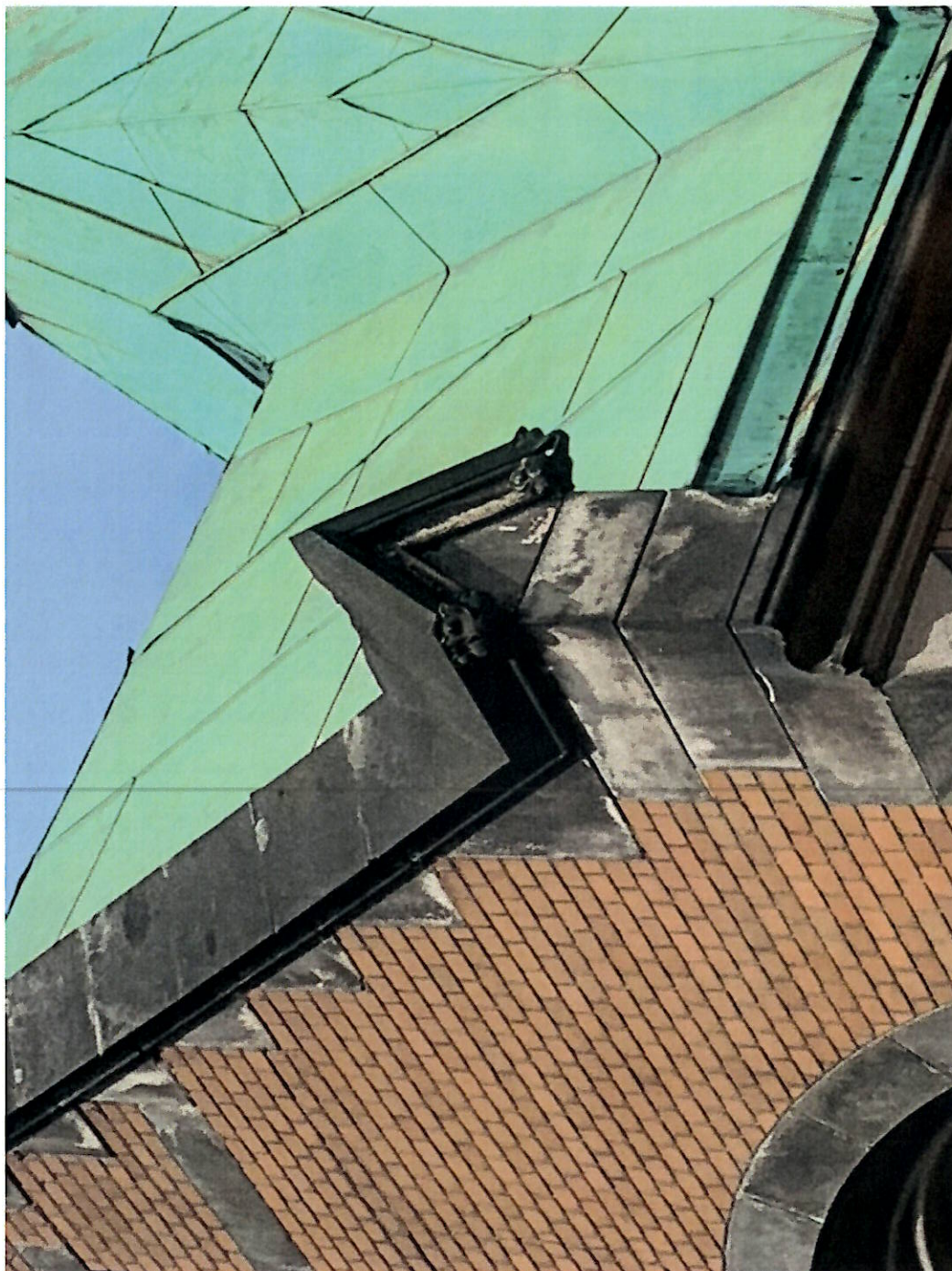
Fot. 5. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczny ubytek w wątku ceglanym. Uszkodzenie całkowite cegły stwierdzono tylko w trzech miejscach. Stan przed konserwacją.

Fot. 6. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczne zabrudzenie detalu rzeźbiarskiego z piaskowca. Stan przed konserwacją.

Fot. 7. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczny stan zachowania elewacji drewnianej wieżyczki. Stan przed konserwacją.

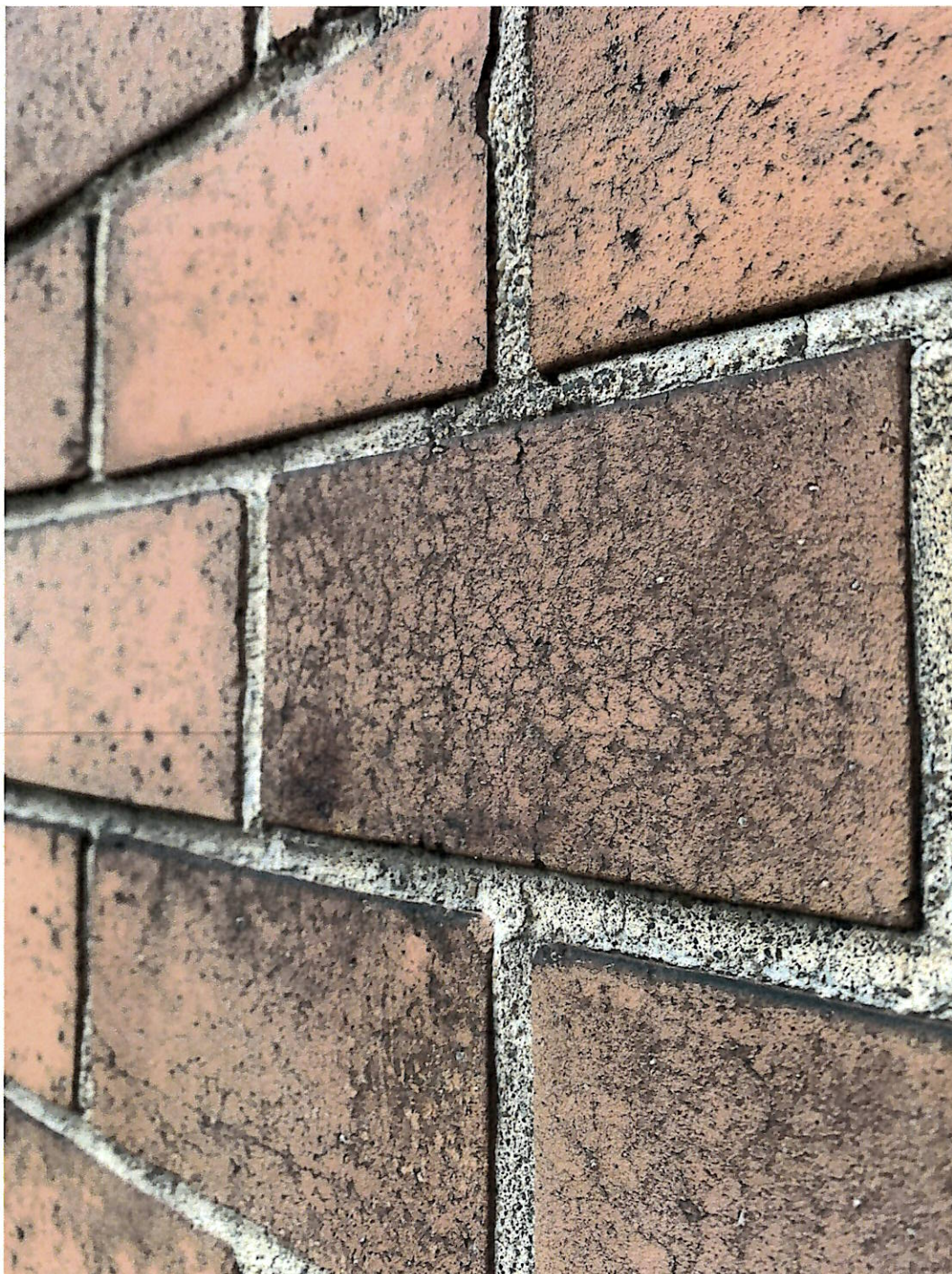
Fot. 8. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczne zabrudzenie detalu rzeźbiarskiego z piaskowca. Stan przed konserwacją.

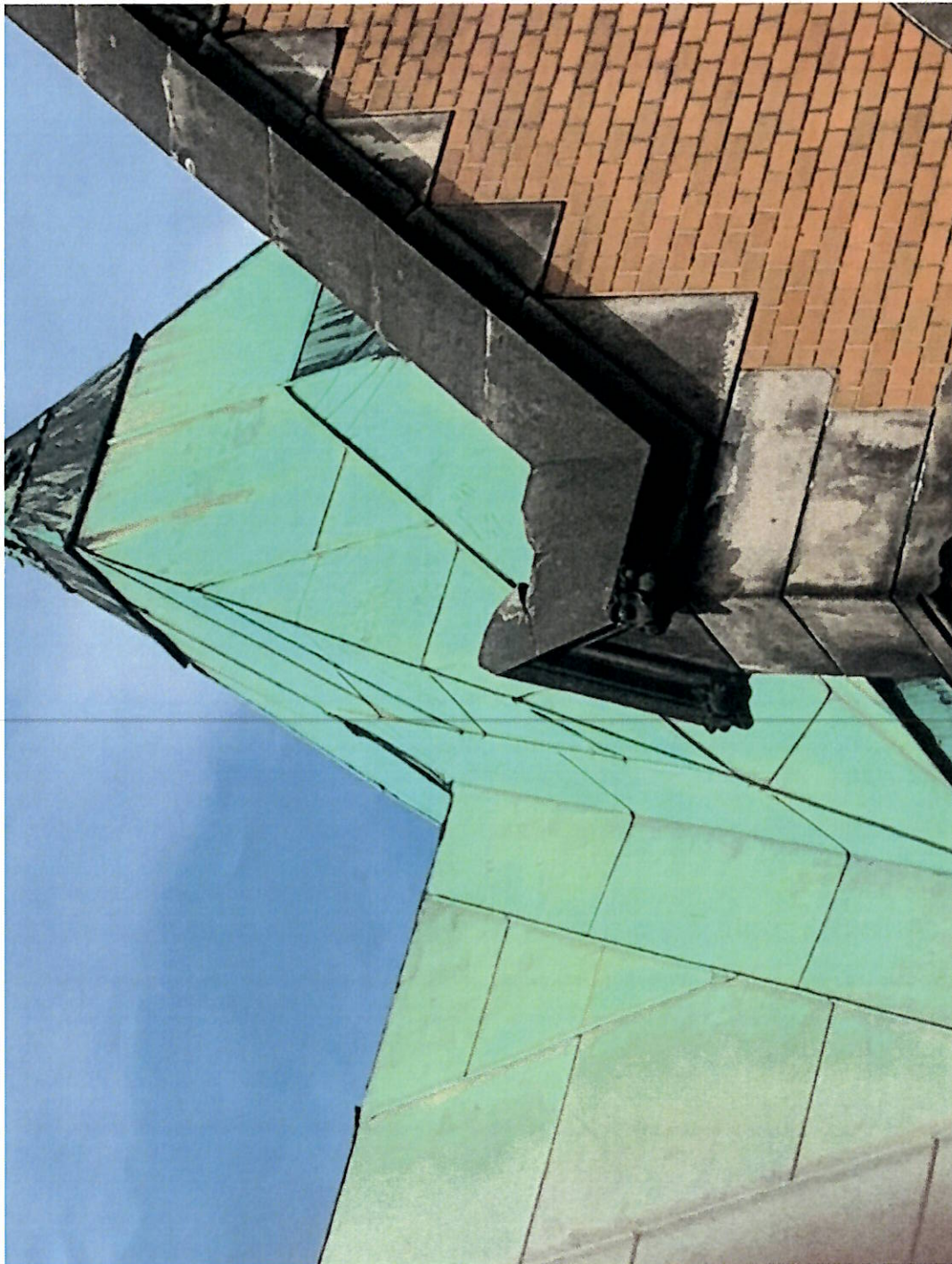
Fot. 9. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczne łuszczenie się warstwy przypowierzchniowej kamienia. Stan przed konserwacją.

Fot. 10. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczny stan zachowania wstępu ceglany. Stan przed konserwacją.

Fot. 11. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczny zabrudzenie wstęgu ceglanego. Stan przed konserwacją.

Fot. 12. Kościół pw. Matki Boskiej Częstochowskiej, zespół kaplicy mauzoleum rodu Henckel von Donnersmarck, 1896-1905 r. Widoczny ubytek kamienia. Stan przed konserwacją.